

7. GENETIIVILAUSEKKEET

(Thomsen 1984: §161–168; Edzard 2003: 36–38; Foxvog 2011: 39)

Genetiivi on hierarkkisesti eriarvoinen muiden sijamuotojen kanssa, sillä se ei voi sulkea nominaaliketjua. Tästä johtuen sen syvämuotoa merkitään tässä kirjassa {ak+}. Nominaaliketjun sulkemisen sijaan genetiivi alistaa pääsanansa genetiiviattribuutiksi, jolloin se vastaa morfosyntaktisesti adjektiivia tai mitä tahansa attribuuttia.

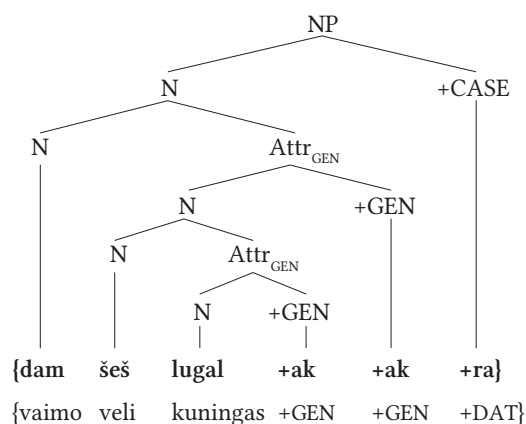
Nominalausekkeet **lugal maḥ-ra** (A) ja **šeš lugal-la-ra** (B) ovat rakenteellisesti siis yhdenvertaisia. Kumpikin koostuu yhdestä substantiivista, sitä määrittävästä attribuutista ja ketjun sulkevasta sijapäätteestä, joka viittaa lausekkeen pääsanaan.

(A)	lugal maḥ-ra
{lugal maḥ+ra}	[[N A] +CASE]	'mahtavalle kuninkaalle'
{kuningas mahtava+DAT}
(B)	šeš lugal-la-ra
{šeš lugal+ak+ra}	[[N Attr _{gen}] +CASE]	'kuninkaan veljelle'
{veli kuningas+GEN+DAT}

Rekursiivisissa rakenteissa, kuten *kuninkaan veljen pojan talo* genetiivilausekkeet alistetaan edelleen genetiiviattribuuteiksi, jolloin syntyy sisäkkäin upotettuja rakenteita. Esimerkissä (C) aiempi esimerkki (B) on alistettu genetiiviattribuutiksi ja tälle on annettu uusi pääsana: **dam** 'vaimo'. Uuden pääsanana myötä myös dativiin {ra} viittaussuhde muuttuu.

(C)	dam šeš lugal-la-ka-ra
{dam šeš lugal+ak+ak+ra} | [[N [N Attr _{gen}] _{gen}] +CASE] | 'kuninkaan veljen vaimolle'
{vaimo veli kuningas+GEN+GEN+DAT} |
|-----|---|--|--|

Rekursiivinen genetiivilauseke (C) voidaan hahmotella myös puumallina:

Ketjua voidaan jatkaa edelleen: **ama dam šeš lugal-la-ka-ka-ra** 'kuninkaan veljen vaimon äidille' {ama dam šeš lugal+ak+ak+ak+ra}. Kolmoisgenetiivit ovat kuitenkin hyvin harvinaisia. Eräs dokumentoitu tällainen tapaus on **éren zi-zi šabra èš didli urim₅-ke-ne** 'Urin tiettyjen pyhättöjen ylläpitäjien (käytettävissä olevat) sotajoukot' {urim₅+ak+ak+enē+ak+Ø}.¹⁷⁴

7.1 Attribuutit ja morfologia genetiivirakenteissa

Genetiivilausekkeiden jäsenet saavat usein attribuutteja, omistusliitteitä tai esiintyvät monikossa, kuten lausekkeessa *oikean kuninkaan nuoret veljet*. Melko suoraviivaisia ovat sellaiset tapaukset, joissa genetiivilausekkeen substantiiveilla on adjektiiviattribuutteja.

(i)	šeš lugal zid-da
{šeš lugal zid+ak+Ø}	'oikean kuninkaan veli'
{veli kuningas oikea+GEN+ABS}
(ii)	šeš zid lugal-la
{šeš zid lugal+ak+Ø}	'kuninkaan oikea veli'
{veli oikea kuningas+GEN+ABS}
(iii)	šeš tur lugal zid-da
{šeš tur lugal zid+ak+Ø}	'oikean kuninkaan nuori veli'
{veli nuori kuningas oikea+GEN+ABS}

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä adjektiivi määrittää joko genetiiviattribuuttia (i) tai lausekkeen pääsanaa (ii). Tapauksessa (iii) kummallakin genetiivilausekkeen jäsenellä, attribuutilla ja pääsanalla, on oma adjektiiviattribuuttinsa.

¹⁷⁴ Jagersma 2010: 662 (esimerkki 190).

Yleensä rakenteellisesti vaikeammin hahmotettavia ovat lausekkeet, joissa joko pääsanaa tai genetiiviattribuuttia modifioi jokin kielipillinen tunnus. Tarkastellaan kahta esimerkkiä, joissa monikon tunnus määrittää attribuuttia tai pääsanaa:

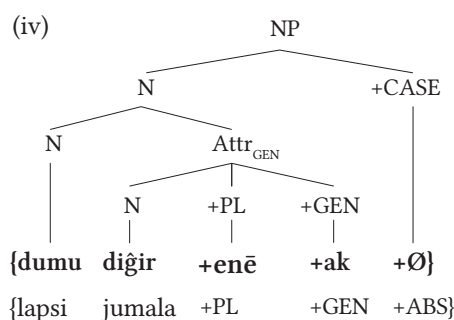
- (iv) **dumu diġir-re-e-ne** 'jumalten lapsi'
 {dumu diġir+enē+ak+Ø} {lapsi jumala+PL+GEN+ABS}
- (v) **dumu diġir-ra-ke₄-ne** 'jumalan lapset'
 {dumu diġir+ak+enē+Ø} {lapsi jumala+GEN+PL+ABS}

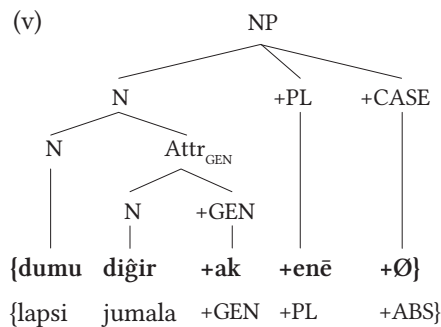
Esimerkissä (iv) genetiivin tunnus {ak+} on liittynyt monikkomuotoiseen sanaan **diġir-re-e-ne** alistaen sen genetiiviattribuutiksi: 'jumalten'. Tämä määrittää yksikön absoluutiivissa olevaa sanaa **dumu**. Lauseke on pintamuodoltaan monitulkinainen, sillä genetiivin tunnus ei näy kirjoituksessa: mahdollinen tulkinta voisi siis olla myös rinnastus 'lapsi ja jumalat'. Esimerkissä (v) yksikössä oleva genetiiviattribuutti **diġir-ra** määrittää pääsanaa **dumu**. Koska nominaaliketjun sääntöjen mukaan kaikki pääsanaa määrittävät morfeemit liittyvät ketjun viimeiseen attribuuttiin, viittaavat myös monikon tunnus {enē} ja absoluutiivi {Ø} sanaan **dumu**. Tässä lausekkeessa monitulkinaisuutta ei ole, sillä kaikki morfeemit näkyvät myös pintamuodossa.

Genetiivilausekkeitä, joissa sekä pääsana että genetiiviattribuutti olisivat monikollisia ei ole teksteissä dokumentoitu. Teoriassa tällainen rakenne on kuitenkin mahdollinen (vi).

- (vi) **dumu diġir-re-e-ne-ke₄-ne** 'jumalten lapset'
 {dumu diġir+enē+ak+enē+Ø} {lapsi jumala+PL+GEN+PL+ABS}

Esimerkeistä (iv) ja (v) voidaan jälleen piirtää puumallit, joista upotukset ja näiden suhde nominaaliketjun elementtien järjestykseen käyvät helpommin ilmi.

Genetiivilauseketta voidaan taivuttaa kuten mitä tahansa yksittäistä substantiivia. Esimerkkeinä terminatiivi (vii) sekä monikon ensimmäisen persoonan omistusliite ja lokatiivi (viii).

- (vii) **é lugal zid-da-še** 'oikean kuninkaan taloa kohti'
{é.j lugal zid+ak+še} {talo kuningas oikea+GEN+TER}

- (viii) **é kug iri-me-ka** 'kaupunkimme pyhässä temppelissä'
{é.j kug iri+mē+ak+ʼa} {temppeli pyhä kaupunki+meidän+GEN+LOC}

Sumerissa on mahdollista määrittää omistusliitteellä genetiivilausekkeen pääsanaa. Tällaisten rakenteiden kääntämisessä on otettava vapauksia. Kirjaimellisesti seuraava esimerkki (39) kuuluu *pyhän kaupungin hänen temppelinsä*, mutta se kannattanee kääntää vapaammin *hänen temppelinsä pyhässä kaupungissa*.

- (39) **é iri kù-ga-ka-né**
'hänen temppelinsä pyhässä kaupungissa'
{é.j iri kug+ak+ane+Ø}
{temppeli kaupunki pyhä+GEN+hänen+ABS}

Useampia genetiivilausekkeitä rinnastettaessa vain viimeinen näistä saatetaan merkitä genetiivillä. Genetiiviä seuraava sijapääte viittaa kummankin lausekkeen pääsanoihin, kuten absoluutiivi esimerkissä (40).

- (40) **barag-barag ki-en-gi énsi kur-kur-ra**
'Sumerin kaikki vallanpitäjät ja kaikkien maiden hallitsijat'
{barag+barag ki.en.gi.ř énsi.k kur+kur+ak+Ø}
{valtias+valtias Sumer hallitsija maa+maa+GEN+ABS}

7.2 Antisipatorinen genetiivi

Antisipatorisissa genetiivilausekkeissa genetiiviattribuutti edeltää pääsanaansa, joka saa attribuutin kanssa kongruoivan omistusliitteen. Esimerkkeinä sama ilmaisu esitettyinä normaalina (i) ja antisipatorisena genetiivilausekkeena (ii).

(i)	é lugal-la	'kuninkaan talo'
	{é.j lugal+ak+Ø}	{talo kuningas+GEN+ABS}
(ii)	lugal-la é-a-né	'kuninkaan talo'
	{lugal+ak+ é.j+ane+Ø}	{kuningas+GEN+ talo+hänen+ABS}

Huomaa muutos omistusliitteen elollisuudessa {ane → be}, kun genetiiviattribuuttina toimii eloton substantiivi (iv).

(iii)	lugal é-a	'talon herra'
	{lugal é.j+ak+Ø}	{herra talo+GEN+ABS}
(iv)	é-a lugal-bé	'talon herra'
	{é.j+ak+ lugal+be+Ø}	{talo+GEN+ herra+sen+ABS}

Vastaavasti genetiiviattribuutin ollessa ensimmäisessä tai toisessa persoonassa pääsana saa tähän viittaavan omistusliitteen.

(41)	za-a ḫé-ḡál-zu	'sinun yltäkylläisyytesi'
	{za+ak+ ḫé.ḡál+zu+Ø}	{sinä+GEN+ yltäkylläisyys+sinun+ABS}

Mikäli antisipatorisessa rakenteessa genetiiviattribuutille halutaan ilmaista omistaja, on possessiivisuffiksi liitettävä suoraan attribuuttiin. Pääsanassa se ei voi esiintyä, sillä sen paikka on jo täytetty pakollisella omistusliitteellä.

(42)	é-za-a kisal-luḫ-bé ḫé-me-en	
	'olen totisesti sinun temppelisi pihasiivooja'	
	{é.j+zu+ak+ kisal.luḫ+be+Ø ḫa+i+me+en}	
	{temppeli+sinun+GEN+ piha.siivooja+sen+ABS AFF+NEUT+olla+minä}	

Rekursiivisia genetiivilausekkeitä voidaan muodostaa yhdistämällä antisipatorisia ja normaaleja genetiivirakenteita. Seuraavassa esimerkissä (43) genetiivilauseke **é lugal-la-na** 'hänen herransa temppeli' toimii antisipatorisena genetiiviattribuuttina infinitiiville **ḏu** 'rakentaminen'.

(43) *é lugal-na-ka dù-bé*

'hänen herransa temppelin rakentaminen'

{é.j lugal+ane+ak+ak+ řú+Ø+be+Ø}

{temppeli herra+hänen+GEN+GEN+ rakentaa+TL_{INF}+sen+ABS}

Antisipatoriset genetiivirakenteet voivat harvoin muodostaa **epäjatkuvia nomini-lausekkeita**. Esimerkissä (44) adverbiaalina toimiva nominilauseke *ki ġarza-ka* '(suoritettavien) rituaalien paikalla' on upotettu antisipatorisen genetiivilausekkeen *ezen(-ak) ġeš-ħur-bé* 'seremonian suunnitelmat' väliin.

(44) *ezen ki ġarza-ka ġeš-ħur-bé*

'juhlan suunnitelmia (muutettiin) rituaalien suorituspaikalla'

{ezen(+ak+) ki ġarza+ak+'a ġeš.ħur+be+Ø}

{juhla(+GEN+) paikka riitti+GEN+LOC suunnitelma+sen+ABS}

Rakenteen voi rikkoa myös muu lauseenjäsen. Seuraava esimerkki on sanajärjestykseltään hyvin poikkeuksellinen ja runollinen. Siinä transitiivinen subjekti on upotettu obliikviobjektina toimivan antisipatorisen genetiivirakenteen sisään. Myös tässä tapauksessa rikotun genetiivirakenteen pääsana on *ġeš-ħur*: kyse voi olla sattumasta tai esteettisestä kielenkäytöstä, jossa tietylle sanalle halutaan huomiota herättävä paikka lauseessa. Tämä ja edellinen esimerkki ovat samasta tekstistä.

(45) *é-a énsi-ke₄ ġeš-ħur-bé si mu-na-sá¹⁷⁵*

'hallitsija pani järjestykseen temppelin pohjapiirustukset hänelle'

{é.j+ak+ énsi.k+e ġeš.ħur+be+e}

{temppeli+GEN+ hallitsija+ERG suunnitelma+sen+DIR}

si+Ø mu+nna+n+sá+Ø}

sarvi²+ABS VEN+hänelle+hän+tasata+sen}

7.3 Agentiivinen genetiivi

Partisiippirakenteissa genetiiviä voidaan käyttää agenttiivisesti ilmaisemaan tekijää. Agenttiivisesti toimiessaan genetiivi määrittää substantiivia, jonka attribuuttina on perfektiivin partisiippi. Substantiivi toimii rakenteessa objektina ja partisiippi

175 Yhdysverbi. Sanatarkasti *hän tasasi hänelle sarvet(?) temppelin pohjapiirustusta koskien*. Verbin merkitys on 'panna toimeen, panna järjestykseen, suoristaa'.

verbinä. Agentiivista genetiivirakennetta ja muita partisiippilausekkeita käsitellään tarkemmin luvussa 17.

- (v) **á šúm-ma** ^d**en-líl-lá** 'Enlilin antama voima'
 {á šúm+'a en.líl+ak+Ø} {voima antaa+PP Enlil+GEN+ABS}
- (vi) **dumu tud-da** ^d**da-gan-na** 'Daganin synnyttämä lapsi'
 {dumu tud+'a da.gan+ak+Ø} {lapsi synnyttää+PP Dagan+GEN+ABS}

7.4 Genetiivi ilman pääsanaa

Genetiivi esiintyy ajoittain leksikaalistuneena ilman pääsanaa. Yleisimmin sitä tavataan paikannimiin liittyneinä ilmaisemassa kansallisuuksia: **elam^{ki}-ma** 'elamlainen' {elam+ak+Ø}. Ilman pääsanaa genetiivi voi ehkä esiintyä myös konjunktio-lauseissa, joita käsitellään luvussa 18.5.

7.5 Prepositionaalilausekkeet

(Foxvog 2011: 52)

Tiettyjä substantiiveja voidaan käyttää preposition kaltaisina määritteinä genetiivin ja paikallissijojen kanssa. Muutamia tähän tarkoitukseen käytettäviä substantiiveja ovat **igi** 'etupuoli', **bar** 'koska', **eğer_{4/5}** 'taka-, jälki-', **mu** 'nimi', **ki** 'paikka' ja **ugu** 'yläpuoli'.¹⁷⁶ Osa prepositionaali-ilmauksista voi määrittää myös kokonaisia lauseita. Näitä käsitellään sivulauseiden yhteydessä luvussa 18.

eğer_{4/5} dub-ba-ka	{eğer ...+ak+'a}	'taulun kääntöpuolella/takana/jäljessä'
igi ^dnanna-ka	{igi ...+ak+'a}	'Nannan edessä'
igi ^dnanna-ta	{igi ...+ak+ta}	'Nannan edestä'
igi ^dnanna-še	{igi ...+ak+še}	'Nannan eteen'
ugu abzu-ka	{ugu ...+ak+'a}	'Abzun yläpuolella'
mu lugal-la-še	{mu ...+ak+še}	'kuninkaan nimessä'
bar iri-še	{bar ...+ak+še}	'kaupungin vuoksi'
ki lugal-la-ta	{ki ...+ak+ta}	'kuninkaalta'

176 Tässä on annettu prepositionaaliset merkitykset. Substantiiveina merkitykset ovat **ugu** 'pääkallo; päälaki', **igi** 'silvät; kasvot; ulkonäkö', **eğer_{4/5}** 'takaosa' ja **bar** 'ulkopuoli'.

Etumääreisiin voidaan viitata myös omistusliitteillä:

igi-na	{igi+ane+ʔa}	'hänen edessään'
igi-ġá	{igi+ġu+ʔa}	'edessäni'
igi-né-šè	{igi+ane+še}	'hänen eteensä'
ugu-né-šè	{ugu+ane+še}	'hänen päällensä'
ugu-bé-ta	{ugu+be+ta}	'sen päältä'

Esimerkissä (46) terminatiivin perusteella verbin **gub** 'seistä' merkitys on tulkittava inkoatiivikseksi: 'ilmestyä (seisomaan)'. Katkelma on Gudean näkemästä unesta, jossa hänelle ilmestyy erilaisia temppelin rakentamiseen liittyviä ennusmerkkejä.

(46) **igi-ġu₁₀-šè dusu kug i-gub**

'minun eteeni ilmestyi pyhä kori'

{igi+ġu+še dusu kug+Ø i+gub+Ø}

{eteen+minun+TER kori pyhä+ABS NEUT+seistä+se}

Katkelma (47) on lakitekstistä, jossa nainen on saatu kiinni aviorikoksesta maattuaan vieraan miehen kanssa. Rakenne {mu ...+ak+še} muodostaa nominalisoidun statiiiverbin **al-dab₅** 'hänet oli saatu kiinni' kanssa kausaalilauseen **mu al-dab₅-ba-aš** 'koska hänet oli saatu kiinni' (= sen nimessä, että hänet oli saatu kiinni). Tässä terminatiivi on sen allomorfina /š/ genetiivin jäljessä. Sana **ugu-na** voidaan kääntää kirjaimellisesti 'hänen päällensä'.

(47) **mu lú ugu-na al-dab₅-ba-aš**

'koska (vaimo) oli saatu kiinni (vieras) mies päällensä'

{mu lú+Ø ugu+ane+ʔa al+dab+Ø+ʔa+ak+še}

{koska mies+ABS päällä+hänen+LOC STAT+vangita+hänet+NOM+GEN+TER}

Tämän luvun harjoitustehtävät löytyvät sivulta 312.